

SAVOD O'RGATISH O'QISH DARSLARINING TURLARI VA TUZILISHI. SAVOD O'RGATISH DAVRIDA O'QUVCHILARNI BO'G'INLAB O'QISHGA O'RGATISH

*Urganch Davlat Universiteti Pedagogika fakulteti
Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 3-bosqich
talabasi*

Matyoqubova Fotima Urinbayevna

Annotatsiya: *Ushbu ilmiy maqolada boshlang'ich ta'lim o'quvchilarini to'g'ri o'qish va yozish qoidalari hamda bo'g'inga bo'lib o'qish va o'qigan mavzularini qayta so'zlab berish qoidalari haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *Bo'g'inlab o'qishga o'rgatish, tovush, artikulyastiya, fonetik ishlar, diktant yozish, bo'g'inlab o'qish, grafik shakllar.*

Аннотация: *В данной научной статье идет слово о правилах правильного чтения и письма для учащихся начальной школы, а также о правилах чтения по слогам и пересказа прочитанных тем.*

Ключевые слова: *Обучение слоговому чтению, звучанию, артикуляции, фонетической работе, написанию диктанта, слоговому чтению, графическим формам.*

Abstract: *In this scientific article, a word about the rules of correct reading and writing for elementary school students, as well as the rules for reading in syllables and retelling the topics they have read goes.*

Key words: *Teaching syllabic reading, sound, articulation, phonetic work, writing dictation, syllabic reading, graphic forms.*

O'quvchilarning tovush va harfni yaxshi tanishlari, elementar o'qishni muvaffaqiyatli egallashlari uchun bo'g'inga bo'lish, bo'g'in chegarasini aniqlash, bo'g'indan tovushni ajratish, tovush va harf munosabatini aniqlash, kesma harflardan bo'g'in tuzish va o'qish, bo'g'in-tovush, tovush-harf tahlili kabi mashqlardan foydalaniladi. Bu davrda bo'g'inlab o'qish asosi shakllantiriladi. Alifbo davrini o'rganiladigan tovush-harfning va o'quv materialining murakkablik darajasiga ko'ra 3 bosqichga ajratish mumkin:

1) unli tovush-harflar, ovozdor, sirg'aluvchi undoshlar, o-na, a-na, il, in, bi-lan tuzilishidagi so'zlar o'rganiladigan bosqich;

2) artikulyastiyasi qiyin bo'lgan r, k, v, f kabi undoshlar va yo'l-bars, do'st, rasm kabi tuzilishdagi so'zlar o'rganiladigan bosqich;

3) o'rganilganlar takrorlanib, harf birikmalari ng, sh, ch, 2 tovushni ifodalaydigan j, tutuq belgisi (') va jo'ja, jurnal, jirafa, tong, so'ng, bodring, choynak, shudring va shu kabi so'zlarni o'qishga o'rgatiladigan bosqich.

3) o'rganilganlar takrorlanib, harf birikmalari ng, sh, ch, 2 tovushni ifodalaydigan j, tutuq belgisi (') va jo'ja, jurnal, jirafa, tong, so'ng, bodring, choynak, shudring va shu kabi so'zlarni o'qishga o'rgatiladigan bosqich.

Fonetik ishlar sohasida jarangli va jarangsiz undoshlarni taqqoslashga, ularning so'z ma'nosini farqlashdagi faoliyatini aniqlashga oid mashqlar o'tkaziladi (ziyrak-siyrak, dil-til kabi) Alifbo davrining oxirida o'quvchilar quyidagi bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishlari zarur: hamma tovushlarni tanishi va har qanday holatda to'g'ri talaffuz qilishi; so'zning bo'g'in-tovush, tovush-harf tahlilini bilishi, so'zdagi tovushlarning izchil tartibini aniqlay olishi, kerakli tovushni so'z va bo'g'inga ajrata olishi; kesma harf va bo'g'inlardan so'z tuza olishi va o'qishi; 2-3-4 bo'g'inli so'zlarni yaxlit, adabiy-orfoepik talaffuz bilan o'qishi; gaplarni ohangiga rioya qilib o'qishi; o'zi o'qigan matnning mazmunini tushunib, ongli o'qishi; o'qigan matn mazmunini savollar asosida soddagina qilib qayta hikoyalab berishi; o'qigan matnga sarlavha topa olishi; to'g'ri, tez, ongli va ifodali o'qish malakalariga ega bo'lishi. Alifbo davri yozuv darslarining vazifasi kichik va bosh yozma harflarni to'g'ri shakllantirish, harflarni to'g'ri ulash, alifbeda o'qigan bo'g'in, so'z va gaplarni namunaga qarab yozish, harf, bo'g'in, so'z, gap diktantlarini yozish ko'nikmasini shakllantirish, izohli, saylanma, ko'ruv, ta'limiy diktant yoza olishlariga erishish, umuman, grafik malakani shakllantirishdir. Savod o'rgatish jarayonining oxirida bir darsda, agar darsning 2-3 qismi yozuvga ajratilsa, 20 tagacha so'z yoza olishlari talab qilinadi. Alifbo davri yozuv darslarining vazifasi kichik va bosh yozma harflarni to'g'ri shakllantirish, harflarni to'g'ri ulash, alifbeda o'qigan bo'g'in, so'z va gaplarni namunaga qarab yozish, harf, bo'g'in, so'z, gap diktantlarini yozish ko'nikmasini shakllantirish, izohli, saylanma, ko'ruv, ta'limiy diktant yoza olishlariga erishish, umuman, grafik malakani shakllantirishdir. Savod o'rgatish jarayonining oxirida bir darsda, agar darsning 2-3 qismi yozuvga ajratilsa, 20 tagacha so'z yoza olishlari talab qilinadi. Savod o'rgatish metodikasi, ya'ni elementar o'qish va yozishga o'rgatish. Bolalarga savod o'rgatish pedagogika fanidagina emas, balki ijtimoiy hayotda ham juda jiddiy masalalardan hisoblanadi. Chunki xalqning savodxonligi mustaqillik uchun, siyosiy onglik uchun, madaniyat uchun kurash qurolidir. Mustaqil O'zbekiston Respublikamizda har bir kishining savodxon bo'lishiga alohida e'tibor berilmoqda. Prezidentimiz Islom A. Karimov kelajak avlodning savodxon, yuksak Ma'naviyat egasi bo'lib yetishishlari uchun g'amho'rlik qilmoqdalar. Maktabda o'qitish elementar o'qish va yozishga o'rgatishdan boshlanadi. "Alifbe" ga asoslangan holda qisqa vaqt ichida o'quvchilar o'qish va yozishga o'rgatiladi, ya'ni o'qish va yozish ko'nikmasini egallaydilar. Savod o'rtgatish davrida o'qish va yozish harakatini maqsadga muvofiq ravishda bajara olish o'qish va yozish ko'nikmasi deyiladi. Bu ko'nikma bilimni talab qiladi, chunki har qanday ko'nikma bilimsiz shakllanmaydi. Bilim ko'nikmaga aylanmagan bo'lishi mumkin. Masalan bola v harfining elementlarini, yozuv chiziqlari orasiga qanday joylashtirilishini bilib uni daftarda yoza olmasligi yoki o'quvchi harflarni tanib, ularni o'qiy olmasligi mumkin. Yozish ko'nikmasini hosil qilish uchun boshqa faoliyat turlari, ya'ni yozish jarayonida partada to'g'ri o'tirish,

ruchkani barmoqlar orasida tutish, daftarni qiyalikda qo'yish kabilar ham o'rgatiladi. O'qish va yozish ko'nikmasi takomillashtirila borib, malakaga aylantiriladi. Malakaning shakllanishi uchun bir faoliyat bir necha bora takrorlanishi lozim. Yozish malakasiga o'quvchi ruchkani qanday ushlab, qanday yurgizish haqida o'ylab o'tirmay, so'z va gaplarni yoza boshlaydi. Demak o'qish va yozish malakasi harakatning o'ylab o'tirmay amalga oshirilishi jarayonidir. Malaka o'qitishning keyingi bosqichlarida mustahkamlanib avtomatlashish darajasiga yetkaziladi. O'qish va yozish kishi nutq faoliyatini turi bo'lib, u nutqqa oid malakadir. O'qish malakasini ham nutq faoliyatining boshqa turlari bilan, ya'ni og'zaki hikoya qilish, o'zgarlar nutqini eshitish orqali anglash, ichki nutq bilan uzviy bog'liq holda shakllanadi. Maktabda o'qitishning muvaffaqiyati savod o'rgatishning qanday tashkil etilganligiga bog'liq. O'quvchini savod o'rgatish jarayonida elementar o'qish va yozishga o'rgatishda o'quvchilarning faoliyat ko'rsatishi va nutq faoliyatiga kirishishlari uchun talab bo'lishi, o'z fikrini og'zaki yoki yozma ifodalashi uchun zaruriyat va ehtiyojni yuzaga keltiruvchi vaziyat yaratilishi lozim.

O'qish va yozish malakasi biri ikkinchisining muvaffaqiyatli amalgam oshuvini ta'minlaydi. Shuning uchun ham o'qishga o'rgatish bilan yozuvga o'rgatish parallel olib boriladi va bu faoliyat muntazam ravishda mashq qildiriladi. Shunday ekan, savod o'rgatish jarayonida bola juda ko'p o'qishi yozishi zarur. O'qish uchun ham, yozish uchun ham yangi matn olinadi, chunki bir matnni bir necha bor qayta o'qish bilan maqsadga erishish qiyin. Bu ko'pincha o'qilgan matnni yuzaki yodlab olishga to'g'ri keladi. Takroriy faoliyatda vaziyat va mazmunning almashinishi malakani mustahkamlashga yordam beradi, qobiliyatni o'stiradi. O'quvchi oldida uzoq muddatda amalga oshadigan maqsad o'qish va yozishni o'rganish hamda hozirda bajarish shart bo'lgan kundalik maqsad – topishmoqni o'qish va javobini topish, so'z va gaplarni o'qish rasm asosida so'zlar berish kabilar turadi. O'zbek tili yozuvi ya'ni fanematik yozuvdir. Har bir yozuv uchun, har bir fonema uchun mahsus grafik shakl olingan. O'qishda grafik shakllar tovushga aylantirilsa, yozuvda aksincha, tovushlar harflarga aylantiriladi. Bu o'qish va yozish faoliyatida o'quvchi uchun qiyinchilik tug'dirgandek tuyulsa – da, aslida o'qish va yozish jarayonini soddalashtiradi, chunki tizimdagi tovushni ifodalovchi harflar soni uncha ko'p emas. O'qish va yozishni o'zlashtirish uchun tovush va harflarning o'zaro munosabatiga oid qoidalarni o'zlashtirish kifoya. Savod o'rgatish metodikasida o'zbek tili tovushlar va harflar tizimining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olish talab etiladi. O'qish darslari davomida o'quvchilar so'zdagi harflarni bir-biriga bog'lab yozish. So'z va gaplarni kichik hamda bosh harflarni alifbe kitobida berilgan tartibda yozishga o'rgatiladi. Xat-savod o'rgatish davrida bolalarni bosma harflar bilan yozma harflarning o'xshash tomonlarini farqlab bosma harflarning yozma ravishda ko'chirib yozishga ham o'rgatish foydalidir. Chunki ular ko'pincha bosma harflarni aralashtirib yozib qo'yadilar. Shunday paytda ular e'tiborini yozuv namunalari jalb qilish,

yozuvlarini to'g'ri va chiroyli bo'lishiga erishmoq lozim. Alifbe davrida bolalarga tovush harfni o'rgatishda dastlab yozilishi talaffuziga mos keladigan so'zlar tanlanadi. Bolalarni yozuvga o'rgatishda so'z tarkibidagi harflarning to'g'ri, aniq yozilishi va qo'shilishiga daftarlarni ozoda tutishga bolalar e'tibori tortiladi. Bu davrdagi darslarni maqsadga muvofiq tashkil etish o'quvchilar bilimining kelgusida pishiqpuxta bo'lishiga mustahkam zamin yaratadi. O'qituvchining bu sohadagi muvaffaqiyatlari uning dars o'tish usullari, darsda qo'llaydigan didaktik materiallarga ko'p jihatdan bog'liqdir. Buning uchun o'qituvchi doimo izlanishi, har darsda yangi-yangi usullarni joriy qilishi, o'z bilimni boyitib borishi lozim. Savod o'rgatish ishlarini to'g'ri tashkil qilish uchun quyidagilarga e'tibor berish lozim.

1. Ta'limning didaktik jihatlariga e'tibor berib uni so'nggi yutuqlar bilan to'ldirib borish.

2. O'quvchilarning yosh va fiziologik jihatlariga e'tibor berish.

3. Ularda mustaqil faoliyatni rivojlantirish usullarini keng qo'llash.

4. O'qish va yozishning uzvuyligiga e'tibor berish.

5. alifbo va unga qo'shimcha materiallardan ijobiy foydalanish.

Savod o'rgatishning har bir bosqichi o'zining muhim pedagogik didaktik qirralari bilan ajralib turadi. Masalan alifbogacha bo'lgan davr turli xil rasmlardan, chizmalardan, nuqtalardan, va boshqa vositalardan keng foydalanadi. Shuningdek bolalar O'qituvchining savollariga javob berishga rasmlarga qarab fikrlashga va o'zlari ko'rgan, eshitgan narsalar voqealar haqida erkin so'zlashga odatlana boradilar. Savod o'rgatishda ta'lim – tarbiyaning zamonaviy tamoillariga xalq pedagogikasi an'analari qadriyat va ahloqning odob mezonlariga qat'iy rioya qilish o'quvchilarning ruhiy holatlari va o'qish o'rganishga qiziqish darajalarini hisobga olish yozuvga o'rgatishda ularning tovush – harflarni aniq farqlay olishga e'tibor beriladi. Savod ta'limidagi asosiy maqsad va vazifa bolalarga yozish va o'qishni o'rganishga ishonch hosil qilishdan iborat. Ma'lumki, savod o'rgatish jaroyonidagi o'qish darslarining asosiy vazifasi o'quvchilarga tovush va harfni tushuntirish, ularning to'g'ri talaffuzini o'rgatish orqali bolalarda to'g'ri, ongli, ifodali o'qish ko'nikmalarini shakllantirishdan iborat. Shuningdek oquvchilar lug'atini boyitish tafakkurini shakllantirish, eshitish, qabul qilish sezgisini o'stirishda ham bu davr mas'uliyatliliigi bilan muhim o'rin tutadi. Tayyorgarlik davri o'qishga o'rgatish uchun zamin hozirlaydi. Bu davrda bolalarda ozgalar nutqini eshitish diqqatni to'plash, til birliklarini (tovush bo'g'in so'z, gap) farqlash, ajratish, ularning vazifalarini anglash kabi vazifalar ini anglash kabi xususiyatlar shakllantiradi. Bular o'quvchilarning o'qishini muvaffaqiyatli egallashlariga yordam beradi. O'qishga o'rgatish uchun, avvalo, o'quvchi tovush va harf bilan tanishtirilishi lozim. Tovush va harf bilan tanishtirishda bo'g'indan tovushni Ajratiish tamoyiliga amal qilionadi. Harf bilan tanishtirish quyidagi yo'nalishlarda amalga oshirilishi mumkin:

1. Mazmunli rasm yuzasidan savol-javob usuli bilan bog'lanishli hikoya tuzdiriladi. Undan kerakli gap, so'ng so'z ustida yuqoridagi kabi tahlil ishlari uyushtiriladi.

2. Soʻz asos qilinib , analitik mashqlar yordamida oʻrganiladigan tovush ajratib olinadi. Masalan: oy. Oʻqituvchi oy rasmini koʻrsatadi, oʻquvchilar uning nomini ayadi. Oʻquvchi o tovushini choʻzib (o-o-o-y) aytadi va qaysi tovushni choʻzib aytayotganini oʻquvchilardan soʻraydi. Oquvchilar o tovushini aytgach, uning xususiyatlari haqida savol-javob oʻtkaziladi.

3. Oʻrganilgan harflar ichiga bugun oʻrganiladigan harf arashlashtirib qoʻyiladi, bolalar uning ichidan notanish harfni ajratadilar, soʻng oʻqituvchi bu harf ifodlaydigan tovushni aytadi. Oʻquvchilar tovushning xususiyatlarini aytadilar. Shu harfni kesma harflar ichidan topib, kitob sahifasidan , rasmi alifbodan koʻrsatadilar shu tariqa tovush-harf bilan tanishtirilgach, oʻqishga oʻrgatish ustida ishlanadi. Oʻqishga oʻrgatishda boʻgʻin asos qilinib olinadi. Buning uchun oʻqituvchida boʻgʻin jadvali boʻlishi kerak. Boʻgʻin jadvali asosida oʻqish namunasi koʻrsatiladi, yaʼni harflab emas ichida, birinchi harfni koʻz bilan koʻrib uning nomini dilda saqlab, ikkinchi harfni koʻrish va ikkalasini bogʻlab unlini moʻljallab ulab aytish tushuntiriladi. Boʻgin oʻqish oqituvchining namunasi asosida doimiy izchil olib boriladi. Bunda quyidagi kabi chizmalardan foydalanish mumkin: bunda “Alifbe” sahifalaridagi soʻzlarni oldin boʻginlarga boʻlish, soʻng oʻqishni mashqqilish yaxshi samara beradi. Oʻqituvchining namunali oʻqishidan soʻng birlikda ovoz chiqarib oʻqish, yakka-yakka oqish, shivirlab oʻqishdan foydalaniladi. Ayniqsa, sekin oʻqiydigan oʻquvchilar bolgan sinflarda xor bilan oʻqitish oʻqishni tezlshtiriladi. Sinf oʻquvchilarining oʻqish koʻnikmalaridan kelib chiqib matndagi soʻzlarni xttaxtda boʻgʻinlarga boʻlib yoish oʻrganilgan harflarni hisobga olgan holda qoʻshimcha soʻz birikmalari, gaplar tuzib yozish va oʻqitish usulidan ham foydalaniladi. Maʼlumki “Alifbe” sahifalarida bogin tuzilishi murakkablashib boradi. Shuning uchun oʻqituvchi har bir boʻgin tuzilishining murakkabligiga qarab ish usullarini belgilab olishi zarur . Masalan uch tovushdan tuzilgan ,toʻrt tovushdan tuzilgan boiʻgʻinlarni oʻqishga oʻrgatish ham oziga xos qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. bunda o-lov, Man-non tipidagi boʻgʻinlarda o-lov, Ma”n-no:n tarzidagi qoʻshimcha chiziqlardan , bodring doʻsttipidagi boʻginlarda bo:d-ri:ng, toʻrt tarzidagi qoʻshimcha chiziqlardan foydalniladi. Soʻzlarni oʻqishga oʻrgatishda boʻlib oʻqitishdan tashqari jadvallar ham yaxshi samara beradi: Umuman olganda , har bir oʻqish darsida, albatta boʻgʻin tuzilishi murakkab boʻlgan soʻzlarni oʻqish mashqi oʻtkazilishi lozim. Bu usul oʻqituvchilarda oʻqish malakasining takomillashuviga yordam beradi. Har bir piredmetda boʻlgani kabi oʻqish darslarida ham talim tarbiya birligiga eʼtibor beriladi. Oʻqish darslarida tarbiya oʻqilgan matinning ongli oʻzlashtirilishiga bogʻliq. Birinchidan, oʻquvchi matnda fikr nima haqda borayotganini anglasagina, oʻzida shunday sifatlarni shakllantirishga harakat qiladi. Ikkinchidan , yaxshi inson boʻlish uchun oʻqishning zarurligini anglaydi. Ongli oʻqishni taminlashda matn bilan unga ishlangan mazmunlui rasmlar oʻrtasidagi bogʻlanishlarni aniqlashtirishga, matn yuzasidan savollar berishga diqqatini qaratish lozim. bunda quyidagicha savol va topshiriqlardan foydalanish mumkin:

1. Rasmni kuzating matnda nima haqida gap boradi?
2. Rasmda nima tasvirlangan ?

3. Rasm bilan matn norasida bo'g'lanish bormi?

4. Matn mazmunini rasimga qarab so'zlab bering.

Demak o'qish o'qilganlarni o'zlashtirishga yo'naltirilgan bo'lishi lozim, shundagina matndagi asosiy fikr, ilgri surilayotgan g'oya o'quvchilar tomonidan o'zlashtiriladi. Savod o'rgatishning birinchi kunidayoq o'qish ongli bo'lishi, bolalarni ongli o'qishga o'rgatish juda muhim. So'roqlar yordamida o'qilganlarni bola qanday tushingani aniqlanadi, tekshiriladi. Sharoitga qarab muammoli holatni yaratish zarur. Bunday holatda "Alifbe" dan yoki harf terish matosidan, o'qiladigan topishmoqdan yoki muammoli savolni keltirib chiqardigan taxminiy suhbat yordamida hosil qilish mumkin. Masalan: Qishda qushlar qyerga uchib ketadi? Ongli o'qishni ifodali o'qishdan ajrtib bo'lmaydi. Ammo analitik o'qishning birinchi bosqichida ifodali o'qish mumkin emas, chunki bolalar so'zda urg'uli bo'g'inni ajrata olmaydilar, tugallangan intonatsiyani, so'roq ohgangini hatto, orfaepik to'g'ri o'qishni ham bilmaydilar. Shuning uchun analitik o'qish bosqichida so'zni yaxlit, orfoepik qayta o'qish tavsiya qilinadi. Bunday qayta o'qish to'g'ri intonatsiyaga, ifodalilikka o'rgatadi, o'qishning ongli bo'lishiga yordam beradi. O'qishning ongliligini va tasirchanligini taminlash uchun matn mazmunini o'quvchilarning ko'rgan –kechirganlari taassurotlari bilan bog'lash lozim. Shunda o'quvchida o'qishga, o'rganishga qiziqish ortadi. Ongli o'zlashtirishni amalga oshirishda lug'at ustida ishlash ham muhimdir. So'zlarning ma'nosi ustida to'xtalish fikrni oydinlashtiradi, mtinni tushinishga yordam beradi. Ma'lumki, savod o'rgatish jarayonidagi asosiy davrning vazifasi o'quvchilarni tovush va harf bilan tanishtirish, ularning to'g'ri talaffuzini o'rgatish orqali bolalarda bo'g'inlab to'g'ri, ongli, ifodali o'qish ko'nikmalarini shakllantirishdir. Shuningdek, o'quvchilar lug'atini boyitish, bog'lanishli nutqini o'stirish, bilimni boyitish, tafakkurini, eshitish, qabul qilish sezgisini o'stirish ham shu davrning vazifalariga kiradi. Asosiy davrda tovush-harf bilan tanishtirish Nn tovush va harfi bilan boshlanadi, o'rganilgan tovush-harflarni o'zaro bog'lab so'z tuzish va o'qish alifbo davri sanaladi. Bo'g'inlardan so'z tuzish va o'qish, so'zlardan gap tuzish va o'qish mashqlari bajariladi. Bolalar tovushlarni yozuvda harf bilan ifodalash, harflardan bo'g'in va so'z tuzishga, ularni o'qishga o'rganadilar. Gap va bog'lanishli matnni ongli, to'g'ri bo'inlab o'qish ko'nikmasini egallaydilar. Savod o'rgatishning asosiy davri darslarida o'quvchilarning boshqalar nutqini diqqat bilan tinglash va nima haqida gapirayotganini tushunib olish ko'nikmalari o'stiriladi. Bolalar sinf o'quvchilari oldida gapirishga, o'qituvchining savollariga javob berishga, topshiriqlarni mustaqil bajarishga, bilmaganlari va o'zlari qiziqqan narsalar to'g'risida so'rab bilib olishga, o'qiganlarini qayta hikoyalashga, o'zlari kuzatgan, ko'rgan diafilm va kinofilmlar hamda eshitgan va o'qigan hikoya, ertaklarini kuzatgan rasmlari haqida hikoya qilib berishga o'rganadilar. "Alifbe", tarqatma material va metodik qo'llanmalarda berilgan didaktik o'yinlardan foydalanib, bir turidan boshqa turiga o'tiladi va toliqishining oldi olinadi. O'quvchilarni o'qishga o'rgatish bo'g'in asosida olib boriladi. Bo'g'inlab o'qishga o'rgatish uchun so'zni bo'g'inga bo'lish, bo'g'in chegarasini aniqlash muhim sanaladi. Savod o'rgatish davrida

o`quvchilar so`zlarni bo`g,,inlarga to`g`ri bo`la bilsalar, o`qish ko`nikmasini ham yaxshi egallaydilar. Bu analitik mashqlar asosida amalga oshiriladi. O`quvchilar bo`g`inga bo`lish usullaridan foydalanib, oldin so`zlarni bo`g`inga bo`ladilar, so`ng o`qishni mashq qiladilar. Masalan,

Ona borki,

Bola bor.

Ona borki,

Alla bor.

Ona borki,

Olam bor she`rini o`qishdan oldin o`qituvchi so`zlar yozilgan kartochkalarni ko`rsatadi.

O`quvchilar uni bo`g`inga bo`ladilar:

o-na bor-ki

bo-la bor

al-la o-lam

O`qishning dastlabki bosqichida orfografik o`qishdan foydalaniladi, asta-sekin orfoepik o`qish ko`nikmalari shakllantiriladi. Talaffuzi yozilishiga mos kelmaydigan tovushlar ishtirok etgan so`zlar oldin orfografik, so`ngra orfoepik o`qib beriladi va ularning o`qilishi bilan yozilishi taqqoslanadi. O`quvchilar muayyan darajada tushunchaga ega bo`lganlaridan so`ng orfoepik o`qish mashq qilinadi. Savod o`rgatishning asosiy davrida analitik mashqlarni ham kesma harf va bo`g`inlar asosida tashkil etish mumkin. Masalan, o`qituvchi utsunchadagi so`zni o`qib beradi, o`quvchilar uni bo`g,,inga bo`lib aytadi va kesma bo`g,,inlar ichidan har bir bo`g,,inni olib ko`rsatadi va o`qiydi. Masalan:

ko`mir O`ktam To`lan O`tkir

ko`lmak koklam ko`rkam ko`mak

O`qishga o`rgatish uchun, avvalo, o`quvchi tovush va harf bilan yaxshi tanishtirilishi lozim. Tovush va harf bilan tanishtirishda bo`g,,indan tovushni ajratish tamoyiliga rioya qilinadi. Harf bilan tanishtirish bir necha xil yo`nalishda amalga oshirilishi mumkin. O`zbekiston Respublikasida yosh avlodning ta`lim-tarbiya ishlariga alohida e`tibor qaratilgan. Xususan, O`zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining IX sessiyasida qabul qilingan «Ta`lim to`g`risida» gi Qonun va “Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi” yosh avlodni tarbiyalashning tamal toshlari hisoblanadi. O`zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimov ta`kidlaganlaridek, “Agar biz o`z kuchi, salohiyatiga ishonadigan, boqimandalikni or deb biladigan, eng rivojlangan mamlakatlarning ilg`or kishilari bilan teppa-teng muomala qila oladigan, oqni qoradan, yaxshini yomondan ajrata oladigan, bu murakkab, beshavqat hayotning past-u baland, chang-u tor ko`charidan Alloh bergan aqlzakovati bilan to`g`ri yo`lni topa olishga qodir bo`lgan barkamol avlodni tarbiyalab yetishtirsak, o`ylaymanki, o`z maqsadimizga to`la erishgan bo`lamiz”. Yurtboshimiz ta`kidlagan maqsadni amalga oshirishda hamda mustaqil yurtimizga munosib

farzandlarni tarbiya qilishda boshlan`gich talim juda muhim o`rin tutadi. Boshlang`ich ta`lim uzluksiz ta`limning eng muhim bosqichidir. Boshlang`ich ta`limda boshlan`gich sinf o`quvchilariga ta`limtarbiya berishdagi muhim vazifalarning asosiy qismi o`qish darslarida amalga oshiriladi. Savod o`rtgatish davrida o`qish va yozish harakatini maqsadga muvofiq ravishda bajara olish o`qish va yozish ko`nikmasi deyiladi. Bu ko`nikma bilimni talab qiladi, chunki har qanday ko`nikma bilimsiz shakllanmaydi. Bilim ko`nikmaga aylanmagan bo`lishi mumkin. Masalan bola v harfining elementlarini, yozuv chiziqlari orasiga qanday joylashtirilishini bilib uni daftarda yoza olmasligi yoki o`quvchi harflarni tanib, ularni o`qiy olmasligi mumkin. Yozish ko`nikmasini hosil qilish uchun boshqa faoliyat turlari, ya`ni yozish jarayonida partada to`g`ri o`tirish, ruchkani barmoqlar orasida tutish, daftarni qiyalikda qo`yish kabilar ham o`rgatiladi. O`qish va yozish ko`nikmasi takomillashtirila borib, malakaga aylantiriladi. Malakaning shakllanishi uchun bir faoliyat bir necha bora takrorlanishi lozim. Yozish malakasiga o`quvchi ruchkani qanday ushlash, qanday yurgizish haqida o`ylab o`tirmay, so`z va gaplarni yoza boshlaydi. Demak o`qish va yozish malakasi harakatning o`ylab o`tirmay amalga oshirilishi jarayonidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO`YXATI:

1. Karimov I.A. Yuksak ma`naviyat – yengilmas kuch.- Toshkent: “Ma`naviyat”, 2008.
2. Karimov I.A. Asosiy vazifamiz- Vatanimiz taraqqiyoti va xalqimiz farovonligini yanada yuksaltirishdir.- Toshkent: “O`zbekiston”, 2010.
3. O`zbekiston Respublikasining “Ta`lim to`g`risida”gi Qonuni // Barkamol avlod- O`zbekiston taraqqiyotining poydevori.- Toshkent: “Sharq” nashriyot- matbaa konsernining Bosh tahririyati, 1998.
4. O`zbekiston Respublikasi “Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi” // Barkamol avlod- O`zbekiston taraqqiyotining poydevori.- Toshkent: “Sharq” nashriyot- matbaa konsernining Bosh tahririyati, 1998.
5. Barkamol avlod orzusi (Tuzuvchilar: Qurboniv Sh., Saidov H., Ahliddinov R.)- Toshkent: “Sharq” nashriyot-matbaa konserni Bosh tahririyati, 1999.